

Karel Čapek (1890 – 1938): Rekord

(z povídkového souboru *Povídky z jedné kapsy*; povídka vznikla v r. 1928)

„Pane okresní,“ hlásil četník Hejda okresnímu soudci Tučkovi, „tak tu mám jedno těžké ublížení na těle. Himl, to je horko!“

„Jen si, člověče, udělejte pohodlí,“ radil mu pan sudí.

Pan Hejda postavil pušku do kouta, hodil přilbu na zem, odepjal řemen a rozepjal si kabát. „Uf,“ řekl. „Zatracený holomek! Pane soudce, takový případ jsem ještě neměl. Tak se podívejte.“ Po těch slovech zvedl něco těžkého, zavázaného v modrém kapesníku, co prve nechal ležet u dveří, rozvázal uzlíky a vybalil kámen veliký jako lidská hlava. „Jen se na to podívejte,“ opakoval důtklivě.

„Co má na tom být?“ ptal se pan soudce, rýpaje do toho kamene tužkou. „To je bulizník, ne?“

„Je, a pořádný kus,“ potvrzoval pan Hejda. „Tak hlásím, pane soudce: Lysický Václav, cihlářský dělník, devatenáct let, bytem v cihelně, máte to?, praštil nebo uhodil přiloženým kamenem, váha pět kilogramů devět set čtyřicet devět gramů, Pudila Františka, statkáře, Dolní Újezd číslo 14, máte to?, do levého ramene, čímž týž utrpěl zlomení kloubu, frakturu ramenní a klíční kosti, krvácející ránu v ramenním svalu, přetržení šlachy a svalového pouzdra, máte to?“

„Mám,“ řekl pan soudce. „A co má na tom být tak zvláštního?“

„To budete mrkat, pane soudce,“ prohlásil pan Hejda důrazně. „Já vám to povím popořádku. Teda jsou tomu tři dny, co si pro mne poslal ten Pudil. Vy ho znáte, pane okresní.“

„Znám,“ pravil soudce. „Měli jsme ho tu jednou skrz lichvu a jednou – hm –“

„To bylo za příčinou ferbla. Teda ten Pudil to je. Víte, on má třešňový sad až k řece; ona se tam Sázava kroutí, a proto je tam širší než jinde. Teda ten Pudil si pro mne ráno poslal, že se mu něco stalo. Já ho najdu v posteli, jak heká a nadává. Tak prý šel včera večer na sad podívat se na vajksle, a tam vám nachytl na stromě nějakého kluka, jak si cpal do kapes třešně. Víte, on je ten Pudil trochu rabiát; tak on si odepjal řemen, stáhl kluka za nohu ze stromu a řeže do něho řemenem. A vtom na něj někdo z druhého břehu volá: ‚Pudile, nechte toho kluka!‘ On ten Pudil trochu špatně vidí, já myslím, že to je od toho pití; zmerčil jenom, že na druhém břehu někdo stojí a kouká na něj. Proto jen pro jistotu řekl: ‚Co je ti po tom, lumpe,‘ a rezal do kluka tím víc. ‚Pudile,‘ zařval ten člověk na druhém břehu, ‚pusťte toho kluka, jo?‘ Pudil si myslel, co ty mně můžeš udělat, a proto jen křikl: ‚Vlez mně někam, ty troubo!‘ Jen to řek, a už ležel na zemi se strašnou bolestí v levém rameni; a ten člověk na druhém břehu povídal: ‚Já ti dám, ty mamlase statecká!‘ Poslouchejte, oni toho Pudila museli odnést, ani vstát nemohl; a vedle něho ležel tenhle kámen. Ještě v noci jeli pro doktora; doktor chtěl Pudila odvézt do špitálu, protože má všechny kosti na maděru; prý mu ta levačka zůstane chromá. Jenže ten Pudil teď o žních do špitálu nechce. Teda ráno si pro mne poslal, že toho prašivku mizerného, toho vola, co mu to udělal, musím aretýrovat. No dobrá.

Poslouchejte, když mně ukázali ten kámen, zůstal jsem koukat; on je to bulizník s nějakým kyzem, takže je těžší, než vypadá. Potěžkejte; já jsem jej na omak odhadl na šest kilo – schází jenom jednapadesát gramů. Panečku, s takovým kamenem se musí umět házet. Pak jsem se šel podívat na ten sad a na řeku. Co byla zvalená tráva, tam se svalil ten Pudil; z toho místa byly ještě dva metry k vodě; a řeka, pane, řeka tam je na první pohled dobrých čtrnáct metrů široká, protože se tam kroutí. Pane soudce, já jsem začal křičet a skákat a povídám, přineste mně honem osmnáct metrů špagátu! Potom jsem zarazil kolík na to místo, kde se svalil ten Pudil, přivázal jsem k němu ten provázek, svléknu se a plavu s druhým koncem provázku v hubě na druhý břeh. A co byste řek, pane okresní: ten špagát stačil akorát k druhému břehu; a to ještě pak přijde kus hráze a teprve nahoře je cestička. Já jsem to třikrát přeměřil: od toho kolíku na tu cestičku, to je navlas devatenáct metrů a dvacet sedm centimetrů.“

„Člověče Hejdo,“ řekl soudce, „tohle snad není možné; devatenáct metrů, to je nějaká dálka; poslouchejte, nestál on ten člověk ve vodě, jako uprostřed řeky?“

„To mě taky napadlo,“ pravil pan Hejda. „Pane okresní, od jednoho břehu k druhému je hloubka přes dva metry, protože tam je takový zákрут. A po tom kameni byl ještě dolík v hrázi; víte, ten druhý břeh tak trochu vydláždili, aby to tam nebrala voda. Ten člověk vytrhnul ten kámen z hráze a mohl jej hodit jenom z cestičky, protože ve vodě by nestačil a na hrázi by sklouzl. To teda znamená, že hodil devatenáct celých dvacet sedm setin metru. Víte, co to je?“

„Třeba měl prak,“ mínil soudce nejistě.

Pan Hejda na něho vyčítavě pohleděl. „Pane okresní, vy jste nikdy neházel z praku, že jo. Tak to zkuste vystřelit z praku dvanáctiliberní kámen; to byste musel mít katapult. Pane, já jsem se s tím kamenem dřel dva dny; zkoušel jsem udělat nějakou smyčku a roztočit jej, víte, jako při vrhu kladivem; já vám říkám, to vám vyklouzne z každé smyčky. Pane, to byl čistý vrh koulí. A víte,“ vyhrkl rozčileně, „víte vy, co to je? To je světový rekord. Tak.“

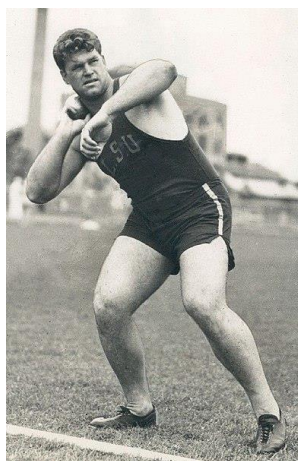
„Ale dejte pokoj,“ užasl pan soudce.

„Světový rekord,“ opakoval četník Hejda slavnostně. „Ona závodní koule je těžší, váží sedm kilo; a letošní rekord v závodní kouli je šestnáct metrů bez nějakého centimetru. Devatenáct let, pane, byl rekord patnáct a půl metru; až letos jeden Američan, jakpak on se jmenuje, nějak jako Kuck nebo Hirschfeld, hodil skoro šestnáct. Tak to by při šestikilové kouli mohlo dělat osmnáct nebo devatenáct metrů. A my tady máme o dvacet sedm setinek víc! Pane okresní, ten chlap by dohodil závodní kouli dobrých šestnáct a čtvrt, a bez tréninku! Ježíšikriste, šestnáct a čtvrt metru! Pane soudce, já jsem starý vrhač; na Sibiři, to vždycky kluci volali, Hejdo, hoď to tam – totiž ruční granát, víte? A ve Vladivostoku jsem házel s americkými mariňáky; já jsem dohodil závodní kouli čtrnáct, ale jejich kaplan udělal o čtyři body víc. Hergot, my jsme se něco na Sibiři naházeli! Ale tenhle kámen, pane, jsem hodil jenom patnáct a půl metru; víc jsem ze sebe nedostal. Devatenáct metrů! hrom do toho, řekl jsem si, toho chlapa musím dostat; ten nám udělá rekord. Představte si, vyfouknout Americe rekord!“

„A co s tím Pudilem?“ namítl soudce.

„Čert vem Pudila,“ křikl pan Hejda. „Pane soudce, já jsem zahájil pátrání po neznámém pachateli světového rekordu; to je národní zájem, no ne? Tak nejdřív jsem mu zaručil beztrestnost za toho Pudila.“

„Nono,“ protestoval soudce.

„Počkejte; zaručil jsem mu beztrestnost, když opravdu dohodí šestikilovým kamenem přes Sázu. Okolním starostům jsem vyložil, jaký to je slavný výkon a že by se o něm psalo v celém světě; a řekl jsem, že by ten chlap na tom vydělal hromadu tisíc. Ježíšmarjá, pane soudce, od té chvíle všichni mládenci z celého okolí nechali žní a hnali se tam na tu hráz, aby házeli kamením na druhou stranu. Ta hráz už je úplně rozebraná; teď roztloukají kdejaký mezník a bourají kamenné zdi, aby měli čím házet. A kluci, pakáž jedna, házejí kamením po celé vesnici; tam vám už je zabítych slepic – A já stojím na hrázi a dohlížím; to se rozumí, nikdo nedohodí dál než asi doprostřed řeky – pane, to koryto bude myslím tím kamením už napůl zanešené. Tedy včera kvečeru ke mně přivedli mládence, a to prý je ten, co tím kamenem potloukl toho Pudila. Však ho, huncúta jednoho, uvidíte, čeká venku. „Poslouchej, Lysický,“ povídám mu, „tak tys hodil tímhle kamenem po Pudilovi?“ „Jo,“ on povídá, „on mně Pudil nadával, a já jsem se dožral, a on tu jiný kámen zrovna nebyl –“ „Tak tady máš jiný takový kámen,“ jářku, „a teď dohod’ na Pudilův břeh; ale jestli nedohodíš, ty kujóne, tak ti proženu perka!“

Tak on vzal ten kámen – pracky měl jako lopaty, postavil se na hráz a mířil; koukám, techniku neměl žádnou, styl žádný, nepracoval nohama ani trupem, a plums! hodil kámen do vody asi čtrnáct metrů; víte, je to dost, ale – Dobrá, tak já mu ukazuju: „Ty trulante, to se musíš postavit takhle,

pravým ramenem dozadu, a když hodíš, tak současně přitom musíš vyrazit tím ramenem, rozumíš?‘
„Jo,“ on na to, zkrivil se jako svatý Jan Nepomucký, a plums! hodil kámen na deset metrů.

Víte, to mě dožralo. „Ty lumpe,“ křičím, „ty žes trefil toho Pudila? Ty lžeš!“ „Pane vachmajstr,“ povídá on, „pámbu ví, že jsem ho trefil; ať se tam Pudil postaví, však já na něj zas dohodím, na toho psa zlýho.“ Pane, já jsem teda běžel za tím Pudilem a prosím, pane Pudile, koukejte se, tady jde o světový rekord; prosím vás, pojdte zas nadávat na ten váš břeh, on ten cihlář po vás hodí ještě jednou. – A to byste nevěřil, pane soudce: ten Pudil že ne, a že nepůjde ani zanic. Vidíte, tihle lidé nemají žádné vyšší zájmy.

Tak jdu zas na toho Vaška, toho cihláře. „Ty podvodníku,“ křičím na něj, „to není pravda, žes Pudila pobil; ten Pudil říká, že to byl jiný.“ „To je lež,“ povídá Lysický, „to jsem udělal já.“ „Tak ukaž,“ povídám, „dohodíš-li tak daleko!“ Ten Vašek se jen drbe a směje: „Pane vachmajstr,“ povídá, „takhle naprázdno, to já neumím; ale do toho Pudila trefím dycky, na toho mám dožer.“ „Vašku,“ říkám mu po dobrém, „dohodíš-li, pustím tě; když nedohodíš, tak půjdeš sedět pro těžké ublížení na těle, žes toho Pudila zchromil; ty holomku, za to dostaneš půl roku.“ „Tak to já si odsedím v zimě,“ řekl ten Vašek; a já jsem ho teda ve jménu zákona zatknul.

Ted' čeká na chodbě; pane okresní, kdybyste tak z něho dostal, hodil-li opravdu ten kámen, nebo jestli jen renoméruje! Já myslím, že se lekne a odvolá; ale pak mu, lumpovi, nasolit aspoň měsíc pro klamání úřadů nebo pro podvod; přece ve športu se nesmí lhát, na to by měl být pořádný trest, pane. Já vám ho přivedu.“

„Tedy vy jste ten Václav Lysický,“ řekl okresní soudce pohlížeje přísně na bledovlasého delikventa. „Vy se přiznáváte, že jste v úmyslu ublížit mu hodil tenhle kámen na Františka Pudila a že jste mu přivodil těžké zranění. Je to pravda?“

„Prosím, pane soudce,“ začal provinilec, „to bylo tak: on ten Pudil tam mlátil nějakého kluka, a já jsem na něj volal přes tu řeku, aby toho nechal, a on mně začal nadávat –“

„Hodil jste ten kámen, nebo ne?“ spustil soudce.

„Prosím hodil,“ řekl provinilec zkroušeně; „ale on mně nadával, a tak já jsem popad ten kámen –“

„Hrom do vás,“ rozkřikl se soudce. „Proč lžete, člověče? Nevíte, že na to je veliký trest, když chcete obulíkovat úřady? My víme dobře, že jste ten kámen nehodil!“

„Hodil prosím,“ koktal mladý cihlář, „ale on mně Pudil řekl, abych mu vlezl někam –“

Soudce se podíval tázavě na četníka Hejdu, jenž bezradně pokrčil rameny. „Svlékněte se, člověče,“ obořil se soudce na zdrceného viníka. „No tak honem, – a katě taky! Bude to?“

Nyní stál mladý obr, jak ho Pánbůh stvořil, a třásl se; nejspíš se bál, že bude mučen a že to už patří k věci.

„Koukejte, Hejdo, na ten deltoides,“ pravil soudce Tuček. „A ten dvojhlavý sval, – co tomu říkáte?“

„No, ten by ušel,“ mínil pan Hejda znalecky. „Ale břišní svaly nejsou dost vypracované. Pane okresní, na vrh koulí je potřeba břišních svalů, víte, jak se otáčí trup. Kdybych vám ukázal své břišní svaly!“

„Člověče,“ bručel soudce, „vždyť to je břicho, koukejte ty hrboly; hergot, to je hrudník,“ řekl píchaje prstem do zlatého chmýří Vaškových prsou. „Ale nohy jsou slabé; tihle venkovani mají vůbec špatné nohy.“

„Protože je neohýbají,“ pravil pan Hejda kriticky. „Tohle přec nejsou žádné nohy; pane, vrhač musí mít nějaké nohy!“

„Obraťte se,“ vyjel pan soudce na mladého cihláře. „A co ta záda?“

„Tady od ramen to je dobré,“ mínil pan Hejda, „ale dole, to není nic, ten chlap nemá v trupu žádný švunk. Já myslím, pane okresní, že to nehodil.“

„Tak se oblecte,“ utrl se soudce na cihláře. „Poslouchejte, člověče, poslední slovo: hodil jste ten kámen, nebo ne?“

„Hodil,“ mumlal Václav Lysický s beraní tvrdohlavostí.

„Vy osle,“ vyhrkl soudce, „hodil-li jste ten kámen, tak to je těžké ublížení na těle a s tím půjdete ke krajskému soudu a dostanete několik měsíců, rozumíte? Nechte už toho naparování a přiznejte se, že jste si to s tím kamenem vymyslel; já vám dám jenom tři dny pro klamání úřadů a můžete jít. Tak co, uhodil jste tím kamenem toho Pudila, nebo ne?“

„Uhodil,“ pravil Václav Lysický zarytě. „On mně přes tu řeku nadával –“

„Odved'te ho,“ zařval okresní soudce. „Zatracený švindlér!“

Za chvílku vstrčil ještě jednu hlavu do dveří četník Hejda. „Pane okresní,“ řekl mstivě, „takhle mu dát ještě poškození cizího majetku; víte, on vytáhl kámen z té hráze, a teď je ta hráz celá rozebraná.“

Karel Čapek, Povídky z jedné kapsy / Povídky z druhé kapsy, Praha 1955, s. 98 – 104.

Poznámky a vysvětlivky:

aretýrovat – uvěznit (z němčiny); **buližník** – vysoce tvrdá hornina; **četník** – mj. v meziválečném Československu příslušník bezpečnostního sboru působícího na venkově; **deltoides** – plochý sval obepínající ramenní kloub; **ferbl** – hazardní karetní hra; **Emil Hirschfeld** [hiršfeld] (1903 – 1968) – německý atlet ve vrhu koulí, bronzový medailista z olympijských her v Amsterdamu 1928; **huncút** – rošťák (ze slovenštiny); **jářku** – povídám; **kaplan** – zde vojenský duchovní; **John Kuck** [džon kak] (1905 – 1986) – americký koulař, zvítězil na olympiádě 1928 ve světovém rekordu 15,87 m); **kujón** – vychytralý člověk; **kyz** – rudný nerost kovového vzhledu; **lichva** – půjčování peněz na nemravně vysoký úrok; **mariňáci** – příslušníci námořní pěchoty Spojených států; **okresní soudce** – mj. v meziválečném Československu soudce, který působil v nevelkém soudním okrese, takže často sídlil na maloměstě, mnohdy poloovenkovského charakteru; **(já ti) proženu perka** – já ti dám co proto / já ti dám na pamětnou (perka = vycházková obuv); **renomírovat** – chlubit se (z něm.); **na Sibíři... ve Vladivostoku** – četník Hejda byl příslušníkem československých legií v Rusku, tedy vojska, které za první světové války dobrodružným způsobem proniklo až k Tichému oceánu s cílem přeplavit se na amerických lodích přes Pacifik a Atlantik do stále válčící Evropy; **švunk** – švih (z něm.); **vachmajstr** – strážmistr (z něm.); **vajksle** – odrůda kyselých višní.

Interpretace literárního díla se zřetelem k záznamu o četbě

Záznam o četbě by neměl být otravnou povinností, ale vítanou **pomůckou**, která nám umožní přečtené dílo **pochopit** a toto **porozumění** – mající povahu **interpretace** – uchovat tak, abychom si je mohli kdykoli snadno a rychle **připomenout**.

První položky záznamu budou **faktické**: autor, jeho životní data, název díla (u původně jinojazyčného textu také jeho název v originále), rok publikování (též rok vzniku, pokud se liší), žánr, umělecký směr či tvůrčí skupina.

U Karla Čapka a jeho *Rekordu* vše snadno zjistíme. I žánr je jasný: povídka. Z hlediska potřeb školní výuky bývá Čapek řazen do demokratického proudu meziválečné české literatury; mnohá jeho díla mají znaky moderního realismu, ale zároveň se mu poněkud vymykají (jak si ještě ukážeme). No a úžeji Čapek náležel do spisovatelské generace Lidových novin: v redakci tohoto názorově nezávislého deníku sedával vedle Eduarda Basse, Josefa Čapka (svého bratra), Karla Poláčka nebo Ferdinanda Peroutky.

Důležitou složkou literárního díla je jeho kompozice, tedy uspořádání jeho jednotlivých složek. Nejčastější bývá kompozice chronologická: události jsou vyprávěny v tom pořadí, v jakém se odehrály, přičemž se zdůrazňuje jejich příčinná souvislost. Stoprocentní uplatnění takového kompozičního postupu bývá znakem malé spisovatelské zkušenosti nebo slabého literárního talentu a dobrý autor by měl kompozici svého díla něčím ozvláštnit. Proto budeme v našem záznamu

uvádět pouze **kompoziční zvláštnosti**. Karel Čapek velkou část příběhu vypráví v retrospektivě (četník Hejda vykládá soudci Tučkovi, co se již stalo); jednoznačné rozuzlení (závěrečné řešení) povídka neobsahuje, ale drobnou pointu (vtipný překvapivý závěr) v ní najdeme.

Další položkou jsou **údaje o autorovi ve vztahu k dílu**. Tady připomeňme, že život i tvorbu autora bychom měli alespoň ve stručnosti znát, ale do záznamu o četbě se vejde jen to, co s daným dílem úzce souvisí. Takže: Povídka Rekord se odehrává na maloměstě – a na maloměstě, i když v jiné části Čech, Čapek vyrůstal. Jeho otec byl venkovský lékař, často volaný k vážným úrazům – také tenhle motiv tu najdeme. A o Čapkovi víme, že byl velkým obhájcem existence demokratické Československé republiky, vzniklé v r. 1918 díky předchozímu úsilí hlavně zahraničního odboje (legionářů v Rusku a jinde); povídka Rekord vznikla v době široce slaveného desátého výročí této události a i tohle se v jejím textu odráží.

Ted' jsme u **doby a místa děje**. Ani jeden z těchto údajů není přesně uveden, ale orientačně obojí vytušíme. Příběh se odehrává v době přibližně se překrývající s dobou vzniku povídky. V takových případech (jistě velmi častých) budeme uvádět pojem *současnost*; samozřejmě se tím myslí současnost ve vztahu ke vzniku textu, nikoli k naší době (to bychom patrně použili pojem *přítomnost*). V povídce je důležitá také roční doba – léto.

Pokud jde o místo děje, víme, že se jedná o nejmenované maloměsto v Posázaví.

Nyní přijdou na řadu **hlavní postavy a jejich charakteristika**. Tady si patrně nejvíc užijeme analytické a deduktivní postupy blízké možná až detektivnímu pátrání.

Začněme s četníkem Hejdou a soudcem Tučkem. Podívejme se, jak Čapek obratně hned v prvních odstavcích nejenže nastiňuje zápletku, ale plasticky nám představuje oba „pátrače“.

Četník Hejda jedním dechem ohlašuje případ těžkého ublížení na zdraví a zároveň si stěžuje na horko. Je zřejmé, že jde o zkušeného četníka, který takových násilných činů vyšetřoval již mnoho, a proto se nad nimi nepozastavuje. A z toho, jak odloží pušku, odhodí přilbu, odepne řemen a rozepne si kabát, vytušíme, že už to není žádný mladík, že je trochu tělnatý a že letní vedro ho docela zmáhá; prostě, je mu jistě už přes čtyřicet a ten věk s sebou přinesl nadváhu.

Pro soudce Tučka vyšetřování násilného činu taky není nic nového. Je to člověk široce vzdělaný (druh horniny určil na první pohled); nikdy ovšem nesportoval. Oba muži jsou ve svém oboru zdatnými profesionály: Hejda celý případ začíná popisovat úřední řečí a Tuček okamžitě píše protokol. Všimněme si, že Čapek neztrácí čas (nás, čtenářů!) tím, že by vykládal, jak si Tuček bere pero a papír (psací stroj ve venkovské úřadovně před bezmála sto lety raději nepředpokládejme), ale vše důležité je vloženo do přímé řeči, což navíc text oživuje a dodává mu dynamiku.

Čapkova tvorba vždy prozrazuje důkladnou autorovu přípravu; vše do sebe logicky zapadá. Hejda byl legionář a z celé vojenské jednotky uměl házet granátem nejlépe – výkonnost ve vrhačských disciplínách skutečně kulminuje až kolem třicítky nebo i později. Tuček takovou zkušenost nemá: je tedy nepochybně starší, neboť do války už ho neodvedli – dejme tomu, že aktuálně má věk padesát plus.

Hejda v sobě stále skrývá kus klukovské duše: jeho okouzlení možným rekordem a urputná snaha celou věc dokázat před světem – to je prostě naivní, ale půvabné zároveň. A způsob, jakým téhle věci propadne celá vesnice, má až groteskní ráz (nezapomeňme, že Čapek byl také humorista): *všichni mládenci z celého okolí nechali žní a hnali se tam na tu hráz, aby házeli kamením na druhou stranu*. Tenhle vtip Čapek dokáže vygradovat zmínkou o malých klucích, kteří často dokáží být karikaturním zrcadlem dospělých (*A kluci, pakáž jedna, házejí kamením po celé vesnici; tam vám už je zabitých slepic*). Ovšem komickým vrcholem celé pasáže je Hejdova žádost k Pudilovi: *prosím vás, pojdte zas nadávat na ten váš břeh, on ten cihlář po vás hodí ještě jednou. – A to byste nevěřil, pane soudce: ten Pudil že ne, a že nepůjde ani zanic. Vidíte, tihle lidé nemají žádné vyšší zájmy*.

Podobné charakterizační mistrovství na miniaturním prostoru předvedl Čapek u statkáře Pudila (který vlastně přímo v ději ani nevystupuje, jen se o něm mluví). Pudil, to je typický český sedlák.

Postavou hřmotný silák, povahou prudký, rád a často holduje alkoholu (opět promyšlená logika: Pudil musí mít špatný zrak, aby nerozeznal pachatele – jinak bychom hned měli po zápletce). Ale přestože jde o rabiáta, má v sobě zodpovědnost ke statku (gruntu, jak se tehdy říkalo): raději odmítne okamžité nemocniční ošetření, protože chce osobně řídit žně – na dobré sklizni úrody osudově závisí existence jeho statku i rodiny.

No a také mladý cihlář Václav Lysický před námi vyvstává jako dokonale životná postava. Rozhodně to není žádný chytrolín, ale má v sobě elementární smysl pro spravedlnost. Do kraje přišel zdaleka a relativně nedávno a nikdo ho tam pořádně nezná. To vydedukujeme z toho, že bydlí v cihelně (v obci tedy nemá domov) a že se v příběhu nenajde nikdo, kdo by podal svědectví o jeho fyzických schopnostech zdřívějška. Lysický je introvert s nižší sociální inteligencí – zdá se, že jediný, s kým si v obci dobře rozumí, jsou o mnoho let mladší kluci. Ovšem úsilí o spravedlivé řešení situace vztahuje i na sebe: sám se k činu přiznává.

Prostě, v několika málo postavách tu v Čapkově *Rekordu* máme – mimo jiné – sugestivní obraz českého venkova.

Nyní přichází další důležitá rubrika: **Námět a téma**. Námět, to je prostě děj. Ale téma, to je hlavní myšlenka – či hlavní myšlenky – obsažené v díle; jednoduše řečeno, téma souvisí s autorským záměrem: proč autor napsal právě toto dílo a právě takovýmhle způsobem. Zkrátka, v tomto bodu záznamu o četbě rozhodně nevystačíme s přeuvyprávěním obsahu.

V povídce *Rekord* jde zhruba o následující. Konec dvacátých let 20. století je ve světě i v Československu zcela ve znamení rozmachu moderní techniky a s ní souvisejícího způsobu života i myšlení. Elektrifikace ovládla města a šíří se na venkov. Zemi křížují železniční rychlíky a automobily a ještě rychlejší dopravu poskytují letadla. Média začala používat dálnopis – zařízení pro přenos textových sdělení po telefonních linkách: zprávy o významných událostech se najednou šíří po planetě rychlostí blesku. Továrny produkují na výrobních linkách obrovské množství zboží mj. pro pohodlnější život nejširších vrstev obyvatelstva. Svět ovládl technooptimismus: přesvědčení, že přesná technika vyřeší jakýkoli problém a odpoví na jakoukoli otázku.

Karel Čapek patřil ke skeptickým pozorovatelům takového vývoje; uvědomoval si jeho rizika i limity a svůj postoj vyjádřil již před r. 1928 např. ve slavném dramatu o robotech *R.U.R.* nebo v románech *Továrna na Absolutno* a *Krakatit*.

V *Rekordu* Čapek tento postoj demonstruje hned dvakrát. Četník Hejda vše pečlivě zváží, proměří a vypočítá, spolu se soudcem Tučkem důkladně zhodnotí Vaškovu postavu, ale stejně oba nedospějí k jednoznačnému rozluštění záhady, neboť svět je mnohem bohatší a složitější, než aby bylo možné se ho zmocnit pouze exaktními prostředky (tady se Čapek poněkud vzdaluje od typického realismu). A druhou rovinu problému poznáme, když se Lysický pokusí hod zopakovat „naprázdno“ a skončí to fiaskem; předtím byl totiž hnán jednak emocí, jednak smyslem pro obecnou mravnost. Jde o faktory, které nemůžou být žádným precizním experimentem nahrazeny.

Čapek píše povídku tak, aby čtenáře mezi řádky přesvědčil, že Lysický ten kámen skutečně hodil. Že nakonec vyvázne bez trestu, neboť surový Pudil si o odplatu vlastně nechtěně koledoval, to svědčí o tom, že nadosobní spravedlnost se jaksí sama o sobě prosadí – Čapek je v tomto směru životní optimista.

V povídce najdeme samozřejmě mnohem víc. Zřetelný je Čapkův obdivný respekt ke Spojeným státům americkým, které tehdy ještě byly obecně považovány za pravlast demokracie a říší otevřených možností pro schopné lidi: Amerika, to je země, kde rekordy jsou přirozené, a kazatel tam musí být i sportovně zdatný člověk, jinak by nezískal společenskou vážnost. A zmínka o našich legionářích, to je přirozený odkaz na událost nejaktuálnější – oslavy kulatého jubilea československé demokracie i nezávislosti (jestliže povídka reaguje na letní olympiádu 1928, je zřejmé, že musela vzniknout v těsné blízkosti podzimního československého výročí).

Ted' k **jazykovým zvláštnostem**. V uměleckém, a přitom přirozeně působícím využívání češtiny byl Karel Čapek uznávaný mistr. V povídce dominují promluvy postav. Přímá řeč je autentická (*Ale dejte pokoj*), s řadou syntaktických odchylek od spisovné normy (*Teda ten Pudil to je.*), s výrazy hovorovými (*akorát k druhému břehu*), slangovými (*špagát*) i vulgárními (*ty troubo!*). Přitom běžný hovor je stylizovaný, aby mu čtenář snáze porozuměl (např. adjektivum *druhého, druhém* atd. je důsledně uváděno ve spisovném tvaru). Hojně se – ve shodě s tehdejší obecnou češtinou – vyskytují běžně užívaná slova zkomolená z němčiny – jde o dědictví rakouské nadvlády: *aretýrovat, hergot, švunk, vachmajstr...*

Poslední dvě rubriky záznamu – **Kulturní souvislosti** a **Vlastní názor** – jistě snadno vyplníme sami. Vzniklo několik filmových prepisů Čapkových povídek a v jednom z nich byla zpracována i povídka *Rekord*; filmová verze ovšem zřetelně zaostala za literární předlohou.

Jak může takový záznam o četbě vypadat

Karel Čapek (1890 – 1938): *Rekord* (1928)

Žánr: Povídka (ze souboru *Povídky z jedné kapsy*; zpravidla vydáván společně s *Povídkami z druhé kapsy*).

Umělecký směr / Tvůrčí skupina: Demokratický proud meziválečné české literatury, blízký modernímu realismu / generace Lidových novin.

Kompoziční zvláštnosti: Rozsáhlá první část povídky je retrospektivní (četník Hejda informuje okresního soudce Tučka). V celé povídce výrazně převažuje přímá řeč postav.

Údaje o autorovi ve vztahu k dílu: Karel Čapek vyrůstal na maloměstě (v podobném prostředí se povídka odehrává) a jeho otec byl venkovský lékař (zásah takového doktora hraje v příběhu svou roli). V povídce se objevují zmínky o československých legionářích – vojácích, kteří za první světové války významně přispěli ke vzniku demokratického Československa, jehož byl Čapek význačným obhájcem a kulturním představitelem; povídka vznikla v době desátého výročí Československé republiky.

Doba děje: Současnost.

Místo děje: Nejmenované maloměsto v Posázaví.

Hlavní postavy a jejich charakteristika:

Četník Hejda: věkem 40 plus, s minulostí legionáře bojujícího v Rusku, ovšem nyní už trochu tělnatý. Zkušený a zdatný ve své profesi, ale uchovává si duši nadšeného kluka se smyslem pro sportovní výkony; trochu zbrklý, avšak důsledný v precizní snaze dokázat dosažení světového rekordu (ve vrhu koulí).

Okresní soudce Tuček: věkem patrně 50+, vzdělaný, trochu odtažitý vůči polovenkovskému prostředí, kde profesně působí, nesportovní, ale s výhradami ochotný zapojit se do poněkud juvenilního hledání „pachatele“ světového rekordu.

Poznámka: Karel Čapek rozverně zvolil obě jména podle klíčových osobností někdejšího pražského nakladatelství Hejda a Tuček.

Statkář František Pudil: středního věku, typický představitel českého sedláka, silný a hrubý, se sklonem k alkoholu a hazardu, ale houževnatý ve starosti o rodový grunt.

Václav Lysický: 19 let, cihlářský dělník, mohutné a svalnaté postavy, přišel zdaleka a sociálně se nachází na okraji obecní pospolitosti. Nevyniká intelektem, ale má zdravý elementární smysl pro spravedlnost; introvert.

Námět a téma:

Četník Hejda přichází k okresnímu soudci Tučkovi a informuje ho, že mladý cihlářský dělník Václav Lysický vážně zranil statkáře Pudila: hodil totiž po něm přes řeku Sázavu kámen, jelikož Pudil surově mlátil jakéhosi kluka (který mu ujídal višně v sadu) a pak vulgárně křikl na Lysického, jenž se chlapce zastal.

Hejda si vše spočetl a přeměřil a zjistil, že pachatel hodu dosáhl výkonu, jenž by byl světovým rekordem ve vrhu koulí. Celou obec tím pobláznil, ale teď on a Tuček společně zkoumají okolnosti hodu i fyzickou kondici zatčeného Lysického, a pokoušejí se zjistit, zda skutečně kámen hodil. Ačkoli se Lysický přiznal a autor sám vede čtenáře k přesvědčení, že mladý cihlář takového výkonu dosáhl, Hejda a Tuček zůstanou skeptičtí a Lysického nakonec propustí. Nic totiž neprokázala ani rekonstrukce události, jelikož Lysický bez hněvivé emoce a bez pocitu aktuálního ohrožení elementární spravedlnosti nedokázal hod zopakovat.

Karel Čapek tu vyjadřuje svou nedůvěru k exaktním metodám jako výhradnímu nástroji pro poznávání světa i pro nalézání pravdy. Svět je natolik bohatý, komplexní, strukturovaný a ovlivňovaný lidskými osudy, že není možné se ho zmocnit pouze matematickými, technickými apod. prostředky.

Další tematický okruh souvisí s Hejdovou legionářskou minulostí; vzpomíná se tu i na Američany jako na chlapíky, pro které jsou rekordy a oceňování fyzické zdatnosti přirozené.

Jazykové zvláštnosti (+ příklady): V povídce dominují promluvy postav. Přímá řeč je autentická (*Ale dejte pokoj*), s řadou syntaktických odchylek od spisovné normy (*Teda ten Pudil to je.*), s výrazy hovorovými (*akorát k druhému břehu*), slangovými (*špagát*) i vulgárními (*ty troubo!*). Přitom běžný hovor je stylizovaný, aby mu čtenář snáze porozuměl (např. adjektivum *druhého, druhém* atd. je uváděno v důsledně spisovném tvaru). Hojně se – ve shodě s tehdejší obecnou češtinou – vyskytují běžně užívané tvary zkomolené z němčiny – jde o dědictví rakouské nadvlády: *aretýrovat, hergot, švunk, vachmajstr...*

Autorská řeč obsahuje ironický nadhled: *Nyní stál mladý obr, jak ho Pánbůh stvořil, a třásl se; nejspíš se bál, že bude mučen a že to už patří k věci.*

Kulturní souvislosti: V podobném duchu, kdy bezbřehé preferování exaktní vědy není považováno za spásu, ale naopak za problém, Čapek již před rokem 1928 napsal drama *R.U.R.* a romány *Továrna na Absolutno* a *Krakatit*. V pozdější době relativizaci lidského úsudku tematizoval ve volné (noetické) trilogii *Hordubal – Povětroň – Obyčejný život*.

Podle Čapkových povídek vznikly filmy *Čapkovy povídky* (1947), *Čintamani & podvodník* (1964) a *Plaché příběhy* (1982); v posledním z nich je mj. zpracována povídka *Rekord*; film ale nezískal vysoká hodnocení.

Vlastní názor: (...)